

Філософський дискурс

УДК 130.2

Атаманчук-Ангел В. І.

Старший викладач Національна Академія Керівних Кадрів Культури і Мистецтва

КУЛЬТУРНА РЕЧОВИНА

Аналізується, як і яким чином культура досягає могутності геологічної сили.

Ключові слова: *життя, культура, ідеальне, матерія, система, жива речовина, культурна речовина.*

На сьогодні ноосферу розглядають «як єдність природи культури (в широкому тлумаченні останньої — з техносферою включно), особливо починаючи з того моменту, коли «культура» досягає (за силою впливу на біосферу та геосферу) потужності «геологічної сили» [8].

Виникає питання, як і яким чином культура досягає потужності геологічного впливу?

Природа з потужністю геологічної сили це перш за все неорганічний світ та світ органічних істот.

В геосфері це сили, які відносяться до так званої «неживої» природи.

В біосфері це сили живої речовини.

«Жива речовина — вся сукупність тіл живих організмів в біосфері, незалежно від їх систематичної приналежності» В. І. Вернадський [3].

Жива речовина охоплює і перебудовує всі хімічні процеси біосфери. Жива речовина є найпотужнішою геологічною силою, що зростає з ходом часу.

Зауважимо, живі організми «... не стоять одне від одного окремо, а перебувають у тісній взаємній залежності, утворюючи один загальний світ органічних істот, які є прямим продовженням неорганічного світу». Е. Реклю (Elise Reclus) [6].

Безсумнівно доменна піч, кар'єрний комбайн, скрипка, колесо, мистецькі твори, наукові теорії і т.і., є проявом культури і являють собою величні здобутки людства, але вочевидь із втратою «людини розумної» вони перетворюються на артефакт — Парфенон, Колізей, місто Чорнобиль, нотні зошити і т.д. Тобто необхідно возз'єднання «біологічного коду» і «культурного коду» задля «оживлення» культури.

Відмінність біосфери від геосфери це наявність живої матерії, яка в процесі свого розвитку набуває потужності геологічної сили, означеної В.І. Вернадським «живою речовиною». Ноосфера вирізняється від біосфери наявністю «окультуреної» матерії (приміром «людини культурної» [2]), яка стрімко, мається на увазі в історичному вимірі, набуває потужності геологічної сили, і по аналогії щодо «живої речовини» її можливо означити «культурною речовиною».

«Жива речовина» структурована повністю з «неживої» матерії, вирізняючись від неї перш за все наявністю «життя». «Культурна речовина» вирізняється в «живій речовині» лише наявністю «культури».

Отже, якщо «жива речовина — вся сукупність тіл живих організмів в біосфері, незалежно від їх систематичної приналежності» [3], то вся сукупність тіл культурних організмів в ноосфері, незалежно від їх систематичної приналежності і типу культури може бути означена як «культурна речовина». Треба підкреслити, що зараз ми говоримо про «окультурення» перш за все «живих» біологічних організмів залишаючи, поки що, поза увагою можливість «окультурення» «неживої» природи, а також підкреслимо і те, що під культурними організмами маються на увазі не «окультурені» організми засобами селекції, генетики і т.і., які слід відносити до біологічних культурних артефактів, бо їх головна ознака не в тому, що вони штучно вироблені, а в тому, що їхні інформаційні коди залишилися генетичними, хоча і штучно модифікованими. Також зауважимо слідом за Е. Реклю, що культурні організми не стоять одне від одного окремо, а перебувають у тісній взаємній залежності, утворюючи один загальний світ культурних істот, які є прямим продовженням органічного світу, який, в свою чергу, є прямим продовженням неорганічного світу.

Сукупність всіх окультурених людей найбільш потужна частина культурної речовини і є динамічною системою, що постійно росте, поділяється на раси, народи (або етноси), соціальні страти та культурні групи.

Тобто, ми вбачаємо, що в геосфері з притаманними їй силами геологічної потужності якимось чином виникає жива речовина, яка з часом, в процесі життєдіяльності, набуває потужності геологічної сили і поступово формує сучасну біосферу, в надрах біосфери з'являється, приміром, «людина розумна», яка в процесі своєї життєдіяльності породжує культуру, запліднюється нею, перетворюючись на «людину культурну», на носія та генератора людської культури.

Підкреслимо, на сьогодні вважається, що культура не просто являє собою продукт біологічної еволюції, а є її невід'ємним елементом, головним механізмом адаптації до навколишнього світу.

Нам вже докорінно відомо, що нежива і жива речовина структуровані з тієї ж самої матерії, молекули та атоми постійно мігрують з однієї речовини в іншу. Жива речовина перебуває в безперервному хімічному обміні з космічним середовищем, що його оточує, створюється і підтримується на нашій планеті променистою енергією Сонця. Життя, біологічне життя, жива речовина, невід'ємне від «неживої» матерії, життя проявляється через матерію, організми створені з «неживої» речовини, використовують у своїй життєдіяльності закони існування «неживої» матерії.

Культура, культурне життя, культурна жива речовина виникає в живій речовині, як невід'ємний елемент, головний механізм адаптації до навколишнього світу живої речовини і розвивається завдяки життєдіяльності.

Якщо матеріальне середовище життя — це нежива речовина, то матеріальне середовище культури є жива речовина.

З цієї точки зору життя та культура в певній мірі ототожнюються, так життя, що з'явилося в геосфері, перетворює неживу речовину на живу і породжує біосферу на планеті, культура, приймаючи естафету, в свою чергу, метаморфує живу речовину на культурну, перетворюючи частину геосфери і біосфери на ноосферу. Якщо слідувати далі за логікою розвитку, можна стверджувати, що, як свого часу з'явилося в неживій матерії життя, створюючи передумову появи культури, так і культура дасть можливість для появи якогось принципово іншого шаблю еволюції. За цією ж таки логікою ми можемо бачити щось доматеріальне, де мала змогу з'явитися матерія, нежива природа, в неживій матерії мало змогу з'явитися та існувати життя, приміром — біологічне, жива речовина, яка в свою чергу надає умови появи та існуванню культури, культурної живої речовини, з розвитком якої можливо побачити появу

чогось суттєво іншого, наприклад за рівнем самосвідомості, адаптаційних можливостей та засобів накопичення, використання, збереження і передачі інформації. Цей концепт можливо зобразити у такому вигляді:

↔ ↔ «доматеріальне» ↔ «нежива природа» ↔ «жива речовина» ↔ «культурна жива речовина» ↔ «по за ...» ↔ ↔.

Цікаво буде розглянути і в такому вигляді:

↔ ↔ «...» ↔ «небіологічне життя» ↔ «біологічне життя» ↔ «культурне біологічне життя» ↔ «...» ↔ ↔.

Тут життя уявляється як процес.

Аналогічно:

→ → геосфера → біосфера → ноосфера → →.

Це поділ на відомі нам три великі групи відносно матерії, феноменів життя біологічного і культури (перш за все культури «людини розумної»). Поділ певною мірою є умовним, бо кожен з феноменів проявляється лише в результаті загальної дії матеріально-енергетичного середовища, де культурна, жива і нежива речовина охоплені незліченними перетвореннями або процесами і нерозривно й безупинно пов'язані.

Така точка зору надає можливість побачити єдність світу, взаємодію природи, життя, культури, здатна забезпечити конкретизацію філософського принципу єдності матеріального світу.

Однак, дуже важливо звернути увагу на те, що в цій єдності ми, досить чітко, вирізняємо неживу матерію, в ній матерію, охоплену біологічним життям, вбачаємо і певну відмінність в частині живої речовини, заплідненої культурою, і розуміємо, що існують граничні переходи від одного стану матерії до іншого. Відмінність хоча і вбачається на матерії, та все ж таки виразно видно, що задає відмінності не матеріальна, а ідеальна складова. Життя, як ідеальна складова живої речовини, виникло досить давно, розвивається доволі повільно, в порівнянні з часом появи і темпами розвитку культури, і передається принципово інакше, ніж культура. А от відокремленість культури, як ідеальної субстанції відносно матерії, нам досить легко перевірити експериментально, наприклад, відокремивши людину від культури, хоч в цілому, хоч в якійсь частині.

Конкретна людина, як потенційний носій культури, в силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин, може сприйняти певну культуру як цілісну систему, може сприйняти якусь частину цієї системи, а може і не сприйняти її в цілому. Більш того, за своє життя окрема людина спроможна засвоїти далеко не всі культурні здобутки, навіть в сучасному високотехнологічному світі. З іншого боку, людина, навіть повністю відокремлена

від культури, хоча і позбавиться своєї могутності в природі (наданої їй культурою), зможе безумовно існувати як біологічний вид, залишаючись частиною живої речовини, але вже без якостей культурної речовини.

На сьогодні видно, що в історично недалекому майбутньому повноцінними носіями культури в деяких її проявах може стати і нежива речовина, мається на увазі небіологічні об'єкти. А відтак, логічно виникає питання, чи припустимо незалежне існування культури і життя в до матерії? Виглядає футуристично, однак цілком логічно.

Поняттям життя і культура на сьогодні не можуть надати точного визначення, тому ці поняття пояснюються на інтуїтивному рівні. Ми для подальшого аналізу візьмемо феноменологічний, аксіоматичний підхід і обмежимося прийняттям поняття життя і культури, не зводячи їх до якихось понять, не надаючи їм визначення, утримуючись від попередніх суджень, а відносячи до первинних понять з певним переліком якостей.

Поняття життя можливо означити перераховуючи якості, що відрізняють її від нежиття. Проаналізуємо поняття культури, розглянувши деякі відмінності культурної речовини відносно живої речовини:

1. Інформація.

Жива речовина характеризується фундаментальними законами відтворення та передачі генетичної інформації.

Культурна речовина характеризується позагенетичним рівнем передачі та відтворення інформації, являючи таким чином наступний рівень розвитку.

Генетична інформація — основний атрибут живої речовини. Суттєва різниця між генетичною і культурною інформацією в тім, що генетична інформація передається:

цілісним, а відтак обмеженим блоком (процес реплікації забезпечує точність передачі інформації);

на самому початку життя і в подальшому житті, в порівнянні з культурною інформацією, майже не зазнає змін (між генотипом і фенотипом різниця може бути суттєва, але не принципова);

тільки безпосереднім живим нащадкам, що значно звужує можливості накопичення і обміну інформацією (на сьогодні доведено, що в минулому міграція генів по горизонталі була поширеним явищем, але на сьогодні, за деякими випадками, генна міграція відбувається по вертикалі).

Культурна інформація передається: поступово, від умовно 0 (нуля) і принципово до ∞ (безмежності), в певній послідовності, а також може бути повністю втрачена майже до 0 (наприклад, амнезія); хоча існують уявлення, пов'язані з поняттями «біологічний вік» та «вік розвитку», принципово не має значення в якому віці засвоюється культура; незалежно від родинних зв'язків, навіть від молодшого покоління до старшого; на сьогодні людство напрацювало засоби передачі культури крізь простір і час.

Також суттєві відмінності і щодо накопичення інформації:

Швидкість накопичення — в першу чергу залежить від можливостей обміну інформацією, які, як ми вже бачили, істотно різняться.

Засоби накопичення:

використовуючи штучні прилади, можливості набувати досвід значно розширюються;

культура надає змогу поширювати знання далі явищ та феноменів (математика найбільш яскравий тому приклад).

2. Середовище

формує біологічне життя;

формує культурне життя;

відносно неживої природи жива речовина формує другу природу, а культурна речовина третю природу, далі маємо припустити четверту, п'яту, ...

3. Органи чуття та фізичні можливості

Культурна речовина, як частка живої речовини, має ті ж самі органи чуття, але можливості, за рахунок культурних надбань, значно підсилені.

4. Енергія

жива речовина використовує енергію Сонця, хімічну енергію, відносно в невеликій кількості геотермальну;

культурна речовина, крім того, — енергію Сонця минулих часів (вугілля, нафта, ...), ядерну, принципово по-іншому хімічну.

5. Ентропія

Зменшення ентропії в живих системах можливе тільки за рахунок підвищення ентропії в навколишньому середовищі, тобто в цілому процес підвищення ентропії має місце, що цілком узгоджується з вимогами другого закону термодинаміки.

жива речовина в основному за рахунок ентропії Сонця;

культурна речовина поки що привнесла ядерну, і також знижує ентропію за рахунок енергозберігаючих технологій.

Всі циклічні хімічні реакції живої речовини протікають без втрат інформації нескінченно довго — внаслідок чого хімічне життя генотипу вважається нескінченним. У комплексному потоці хімічних хвиль має місце ентропійне загасання, що приводить до необхідності смерті для окремих циклів хвилі (окремі молекули, клітини, організми). Аналогічно має місце ентропійне загасання пасіонарних хвиль, що призводить до необхідності смерті для окремих циклів (окремі культури, релігійні течії, наукові теорії, уподобання в моді і т. і.).

6. Паралелізм

Генетичний код відображає розвиток від початкового, найпростішого до дорослого організму. Культурний код засвоюється поступово від простого до складного. Генетичний та культурний коди, що призупинені в своєму розвитку, являють недорозвинені, чи то живі, чи то культурні організми, частково або повністю нежиттєздатні, відповідно в біологічному і соціологічному вимірі. Поява і розвиток біома та поява і розвиток сіл, міст мають принципово схожі риси.

Життя, біологічне життя, «жива речовина» розвивається там, де може існувати життя, тобто на перетині атмосфери, літосфери та гідросфери. В умовах, не сприятливих для існування, жива речовина переходить в стан анабіозу» [7].

Анабіоз, в порівнянні з заціпенінням та сплячкою, супроводжується більш глибоким придушенням життєдіяльності.

Втрачаючи життя жива речовина з біосфери перетворюється на геосферу, в тому числі на біогенні речовини (артефакти життєдіяльності природи, живих організмів).

Культура, культурне життя, культурна жива речовина виникає в живій речовині і розвивається завдяки життєдіяльності живої речовини. За умов, несприятливих для існування, переходить в стан своєрідного «анабіозу» — неактивне життя (книжки, філософські трактати, нотні зошити, архітектурні проекти, машинобудівельні креслення, т. і.). Або за умов придушення життєдіяльності культури — стан заціпеніння, і сплячки (національні культури під тиском царського режиму та радянської диктатури, зараз американської масової культури, українська економіка під тиском нині нав'язаного законодавчого поля, ...).

Якщо культурна речовина втрачає культуру, ноосфера перетворюється на біосферу (домашні тварини, культурні рослини — живі

артефакти життєдіяльності культури) та геосферу (Парфенон, Колізей, покинуті міста, посуд, машини, кораблі, фабрики — неживі артефакти життєдіяльності культури).

Життя природи визначається, як безперервний процес обміну матерією та енергією між організмом та довколишнім середовищем, і здатністю його (організму) до самовідтворення. А також, як процес накопичення інформації, яка передається від покоління до покоління, використовуючи генетичні коди.

Передача генетичної інформації є найважливішим процесом збереження життя у часовому вимірі.

Життя культурної речовини визначається також, як безперервний процес обміну матерією, енергією та інформацією між, наприклад, людиною та довколишнім середовищем, але, за рахунок знання про властивості природи, процеси обміну значно посилені і задіяні принципово інші, порівняно з живою речовиною процеси. Людська культура відповідно відтворюється і розвивається тільки через людину розумну — носія культури.

Еволюційний процес людської культури можливий лише за наявності людини розумної, здатної до культуротворчості. Сприйняття культури людиною — це епіцентр окультурення природи.

Відповідаючи на запитання, щодо сил з геологічною потужністю можливо стверджувати:

В геосфері — це сили, які відносяться до так званої «неживої» природи, або «неживої» речовини.

В біосфері — це сили живої речовини.

В ноосфері — це сили культурної речовини.

Культура досягає потужності геологічного впливу, поєднуючись з біологічним життям (розумієм феноменологічно як феномен), це дискурс біологічного (приміром людини) та ідеального (культури).

Зробимо підсумки.

Культурна речовина якісно перевершує інші форми існування матерії щодо різноманіття, складності хімічних компонентів і динаміки перетворень в усіх, задіяних нею процесах. Культурні системи характеризуються набагато більш високим рівнем структурної та функціональної впорядкованості у просторі і в часі.

Культурна речовина охоплює і перебудовує хімічні процеси біосфери і геосфери, є найпотужнішою геологічною силою, що зростає з ходом часу.

Культурна речовина — динамічна система, що знаходиться в стані постійного розвитку, найбільш, на сьогодні, значуща її частина є сукупність всіх окультурених людей, яка в свою чергу поділяється на раси, народи (або етноси), соціальні та культурні групи.

Культурна речовина обмінюється з навколишнім середовищем енергією, речовиною та інформацією, і являє себе, таким чином, відкритою системою. На відміну від неживих систем, енергетична різниця і перебудова структур в сторону більш можливих форм не відбувається, а безперервно відбувається робота «проти рівноваги». Складається враження, як і з живими системами, що вона нібито не підкоряється другому закону термодинаміки. Однак зниження ентропії в живих системах можливе тільки за рахунок підвищення ентропії в навколишньому середовищі (негентропії), отже, в цілому, процес підвищення ентропії триває, що цілком узгоджується з вимогами другого закону термодинаміки. В культурних системах також зниження ентропії відбувається за рахунок підвищення ентропії навколишнього середовища, наприклад: капіталізм знижує ентропію за рахунок периферії, олігархи за рахунок середнього класу, сталінська індустріалізація за рахунок рабів-селян, «зеків», середній пострадянський клас після перебудови за рахунок ентропії соціалістичної власності, у випадку, коли все споживається домогосподарствами, тоді за рахунок ентропії надособистих споживачів — інфраструктури, науки, ... Тобто кожна соціальна група, або індивід за рахунок підвищення ентропії навколишнього соціального середовища, а в цілому за рахунок підвищення ентропії біосфери, геосфери, ентропії Сонця, і т. д.. Але найбільш гуманний та найбільш перспективний шлях — це шлях розвитку новітніх технологій, розвитку ідеальної складової культурної речовини, тобто культури, а саме культуротворчості.

Враховуючи, що основний вплив на всі етапи формування ноосфери здійснює «культура», а саме — культуротворчість, можливо стверджувати — основний чинник ноосферних перетворень — культуротворчість. Оскільки «людина культурна» є епіцентром культуротворчості, впливає основоположна тема ноосферних досліджень — трансформація культури (ідеального) в людину (матеріальному носії культури). Хоча ознаки культури вбачаються і в тваринному світі, лише з появою «людини культурної» культурна речовина набуває з часом масштабів «геологічної сили».

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Физика // Аристотель. — М., 1993 г. — 212 с.
2. Атаманчук-Ангел В. И. Онтология «человека культурного» / В. И. Атаманчук-Ангел // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. — К.: «ІНТАС», 2012. — Вип. 66. — С. 47–54.
3. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский // Успехи современной биологии. — 1944 г. — № 18. — С. 113–120.
4. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. — СПб., 1996.
5. Монин М. А. Пути Парменида / М. А. Монин // Вопросы философии. — 1997 г. — № 3.
6. Реклю Э. Земля. Описание жизни земного шара // Пер. с франц. Под ред. Н. К. Лебедева. — СПб.: Изд. тов-ва И. Д. Сытина, 1914. — 112 с.
7. Энциклопедический словарь. — М.: Гардарики. Под редакцией А. А. Ивина, 2004.
8. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Ноосфера>.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2013 р.

Атаманчук-Ангел В. И. Культурное вещество.

Анализируется, как и каким образом, культура достигает могущества геологической силы.

Ключевые слова: *жизнь, культура, идеальное, материальное, система, живое вещество, культурное вещество.*

Atamanchuk-Angel V. Cultura lsubstance

Analyzed how culture reaches the power of geological forces

Keywords: *life, culture, perfect, material, system, natural substance, culturalsubstance.*